

A határon átnyúló munkaerő-piaci kapcsolatok tapasztalatai és fenntarthatóságának lehetőségei

Experiences of the cross-border labour market co-operations and possibilities of sustainability

TÉSITS RÓBERT – ALPEK B. LEVENTE

Összefoglalás

A jelen tanulmány célja, hogy betekintést adjon a vizsgálat időpontjáig megvalósult fontosabb, munkaerő-piaci relevanciával is bíró *Interreg-* és *IPA-programok* eredményeibe. További cél e programok hatásainak átfogó értékelése a programokat koordináló szakemberekkel készített interjúk segítségével. A horvát-magyar együttműködés minden esetben kiválóan, zökkenőmentesen működött, amely annak is köszönhető, hogy a kooperáló térségek hasonló munkaerő-piaci problémákkal küzdenek, hasonló módszerekkel dolgoznak, még a projektbeszámolók, értékelések is hasonló eredményre jutottak. A horvát partnerek a projektek során rugalmasságról tettek bizonyosságot, kreatív hozzáállásuk talán a kevesebb adminisztratív korlátnak és jogszabályi béklyónak, így egy rugalmasabb munkaerő-piaci szervezeti háttérnek is köszönhető. A kapcsolatok, együttműködések fenntartása, bővítése Horvátország európai uniós csatlakozását követően is indokolt, akik saját útjukat járva, de a magyar uniós tapasztalatokat is átvéve stabilizálhatják leghátrányosabb térségeik munkaerő-piaci helyzetét.

Kulcsszavak: *vidékfejlesztés – Európai Unió – határon átnyúló együttműködés – horvát-magyar együttműködés*

Abstract

The study provides an insight into the results of *Interreg* and *IPA programs* achieved so far, with significant impact on the labor market in rural areas. Another objective is the evaluation of the effects of labor market programs through interviews with experts, coordinating these programs. The Croatian-Hungarian cooperation has been excellent, smooth and efficient, which is due to the similar labor market problems in the collaborating areas. They face similar challenges, employ analogous methods, and their results in the project reports and evaluations have also reached similar conclusions. The Croatian partners were most flexible and creative, probably due to minimal administrative and legal barriers, and, consequently, a flexible labor market organizational background. The maintenance and expansion of collaborations are an important task after the EU accession of Croatia that is walking on her own way, but may utilize the Hungarian experience in stabilizing the labor market situation in the most underdeveloped areas.

Keywords: *rural development – EU – cross-border collaboration – Croatian-Hungarian co-operation*

Bevezetés

Horvátország 2011 decemberében Brüsszelben aláírta a csatlakozási szerződést. Mindez három nappal azt követően történt, hogy a Tanács megszavazta az ország EU-csatlakozását. Így vált egyre nyilvánvalóbbá és kézzel foghatóvá, hogy 2013 júliusában, a tagállamok ratifikációját követően Horvátországot, mint az Unió 28. tagállamát üdvözölhetjük. Az aláírással azonban a horvátok előtt álló feladatoknak nincs vége; számos fejlesztésre váró terület körvonalazható. Ugyanakkor az addig elért eredményekkel, az együttműködések addigi tapasztalataival a többség elégedettségének adott hangot.

Európában a határ menti térségek közötti együttműködésnek jelentős hagyományai vannak. A második világháború utáni impulzusok, az Európai Határmenti Régiók Szövetsége kezdeményezései, az egységes európai belső piac megvalósulása, az EU regionális politikája, valamint Kelet-Közép-Európa demokratizálódása a nemzeti határok átjárhatóságát könnyítették. (Perkmann, 2003; Dokic et al., 2006).

Az *Interreg-programok* végrehajtását követően – amelyek átfogó célja volt, hogy a nemzeti határok ne jelentsenek akadályt az európai régiók kiegyensúlyozott fejlődése és integrációja előtt – a 2007-2013 közötti időszakban a *Magyarország–Horvátország IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program* megvalósítására kerülhetett sor. Az Európai Bizottság által elfogadott program első öt évre rendelkezésre álló közösségi támogatása 35,5 millió euró volt. A program a lehetőségek széles skáláját kínálta a kedvezményezettek számára, elsősorban két prioritás keretein belül (fenntartható környezet- és turizmusfejlesztés, valamint az együttműködő gazdaság és közösségek közötti humánerőforrás-fejlesztés).

A közvetlen, határon átnyúló hatás biztosítása érdekében mind a magyar, mind pedig a horvát oldalról szükséges volt partnerek bevonása. A projektek tervezését és végrehajtását az együttműködési feltételeknek megfelelően kellett végezni, ahol közös a projektfejlesztés, az emberi erőforrás, a projektvégrehajtás és a finanszírozás. A projektek eredményeinek a határ mindkét oldalán érvényre kell jutniuk, és számottevő hatást kell gyakorolniuk. (Jessop, 1995; Sodupe, 1999)

Célok és módszerek

Az EU és az interregionális, valamint határon átnyúló együttműködések viszonyát, *azok jelentőségét*, európai és hazai *mozgatórugóit* (Perkmann, 2003), *illetve a poszt-szocialista lokális gazdasági stratégiákat feltáró szakirodalmak mellett fontosnak tartottuk értékelő elemzés alá vonni a Szlovénia–Magyarország–Horvátország Szomszédsági Program* tapasztalatait és a fejlesztés lehetséges további irányait feltáró geográfiai és regionális fejlesztési tanulmányokat (Dokic et al., 2006; Rechnitzer, 1999, 2001) annak érdekében, hogy érzékelhetővé váljon, hogy a jelen vizsgálat célkitűzési miként illeszthető az eddigi kutatások logikai ívébe.

A jelen tanulmány célja, hogy betekintést adjon a vizsgálat időpontjáig megvalósult fontosabb, munkaerő-piaci relevanciával is bíró *Interreg- és IPA-programok* eredményeibe. Az eredmények értékelésénél természetesen szerepet kapnak azok a hazai uniós támogatásból megvalósított programok is, amelyek a határ menti, hátrányos helyzetű térségben fejthették ki hatásukat, és amelyek tapasztalatainak felhasználása a határ túloldalán fekvő horvát területekre is számottevő hatást gyakorolhat. További cél a

munkaerő-piaci programok hatásainak értékelése a programokat koordináló szakemberekkel készített interjúk segítségével. Az értékelés során olyan kérdésekre kerestük a választ, miszerint bekövetkeztek-e a programtól remélt változások, illetve mérhető-e ezek hatása. Amennyiben adatokkal alá lehet támasztani az eredményeket, melyek ezek közül a közvetlen, illetve a közvetett hatások. Választ kerestünk arra is, hogy a beavatkozások eredményezték-e a kívánt változást, és milyen külső körülmények erősítették, vagy éppen gyengítették azok elérését. Fontos volt vizsgálni, hogy miként javították a célcsoport helyzetét a programok, illetve voltak-e a célcsoporton túlmutató hatások. Célul tűztük ki továbbá a hatások területi különbségeinek értékelése mellett azok hosszú távú fenntarthatóságának vizsgálatát. Szándékunk volt feltárni a programok sikeres, valamint kevésbé hatékony elemeit, azok belső és külső okait, illetve hogy a már megvalósult programok mennyiben segíthetik a horvát tapasztalatszerzést. Kérdést fogalmaztunk meg a jövő megoldásra váró határ menti munkaerő-piaci feladataival kapcsolatban is.

Eredmények

A drávamenti térség munkanélküliségének területi jellegzetességei

A drávamenti, számos korábban értékelt tényező alapján (Tésits & Alpek, 2012) sereghajtónak számító kistérség esetében az elmúlt évek folyamán sem történt olyan munkahelyteremtés, amely a foglalkoztatási helyzetet számottevően érintette volna. A mezőgazdaság a termelészövetkezetek megszűnésével a foglalkoztatásban egyre csökkenő szerepet játszik. Az alacsony jövedelmek miatt a helyi piac nagyon szűk lehetőséget biztosít az itteni foglalkozások bővüléséhez. A területen a cigány lakosság aránya az átlagnál jóval magasabb. A szakképzetlenek közel kétharmados részvétele a munkaügyi regisztrációban jelzi a probléma súlyát. Bár a nagyarányú létszámleépítések a kilencvenes években megtörténtek, elmaradtak azok a fejlesztések, beruházások, amelyek nagyobb foglalkoztatást indukáltak volna.

Az érintett álláskeresők komoly hátrányban vannak az eredményes fellépéshez szükséges információk, kapcsolatok és érdekvédelem terén is. Az elsősorban alacsony képzettségű réteg iránt közvetlen keresletet gerjeszteni igen nehéz a gazdasági folyamatokba való drasztikus beavatkozás nélkül. A munkaerő-piaci programok többsége azonban nem vesz tudomást e rétegről, hiszen a részvétel szinte minden esetben előképzettséget, vagy legalább a nyolc általános iskolai osztály befejezését igényli. Az is igaz ugyanakkor, hogy az elmúlt évtized vége felé már nem csak a hátrányos helyzetűek nem találnak munkát, hanem a magasabb iskolai végzettségűek sem. Valamilyen szempontból tehát e térségekben szinte minden álláskereső hátrányos helyzetű, hiszen tartósan munkára várakoznak azok is, akik folyamatosan képzik magukat. A még működő vállalkozások a talpon maradásért, a munkahelyek megtartásáért küzdenek, fejlődési lehetőségek híján nem szívesen kockáztatnak a vállalkozók. A vizsgált határszakasz mindkét oldalán éppen ezek azok a kistérségek, amelyekben területileg egybe esik az országos átlagot többszörösen meghaladó munkanélküliség és a gazdasági megújulás képességének hiánya.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy a foglalkoztatási és az öngondoskodási lehetőségek szempontjából e térségek népességének a többsége a rendszerváltást követő évtizedek egyértelmű vesztese. A helybeni foglalkoztatás meghatározó tényezői, a mezőgazdasági üzemek közül néhány maradt meg, csekély foglalkoztatási szerepvállalással. A

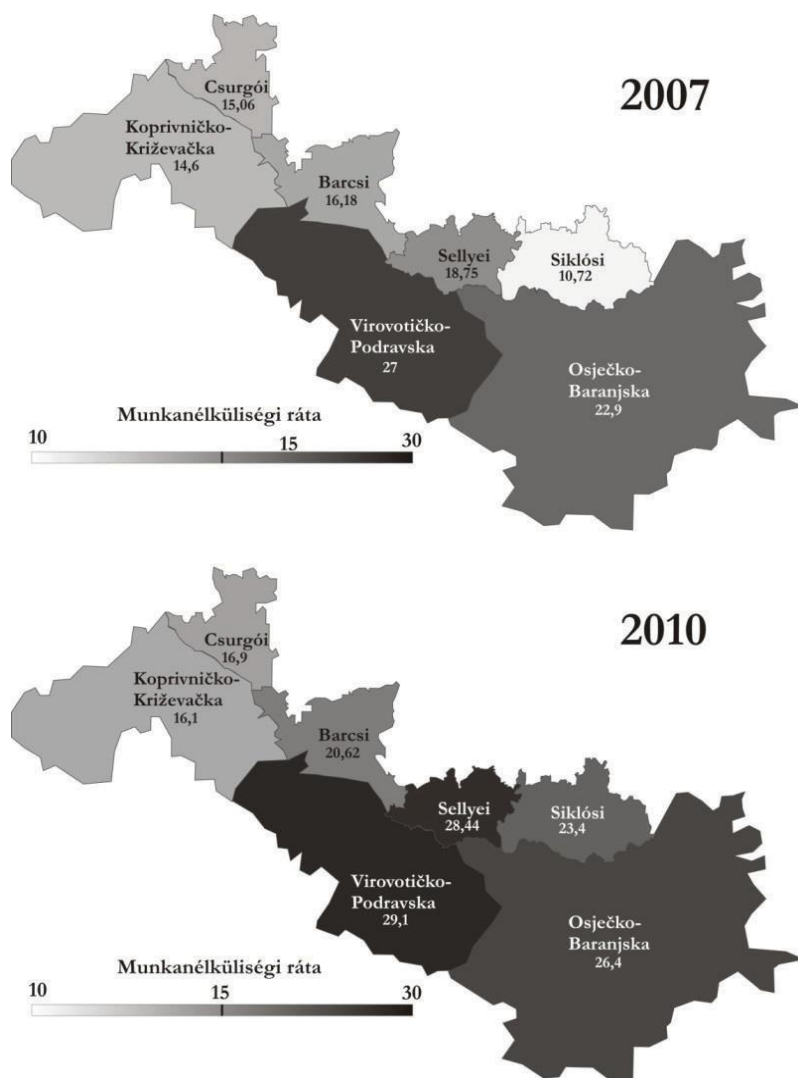
nagyvárosok itteni telephelyként funkcionáló üzemei sorra zárták be kapuikat, tömegesen bocsátották el a zömében alulképzett falusi munkaerőt, a problémahalmazt rázúdítva a tehetetlen kisfalvakra. A vállalkozások térhódításának nem voltak, nincsenek meg a legalapvetőbb gazdasági, humán tényezői. A legnagyobb foglalkoztatók a versenyszférában néhány száz fős munkavállalói létszámmal működnek. A vállalkozások zömmel családi alapú mikrovállalkozások, többnyire a szolgáltató szektorban, korszerűsítésre, fejlesztésre általában nincs lehetőségük. Ezt az is jól példázza, hogy a munkaerő-piaci szervezet által felkínált munkahelyteremtő pályázatokhoz évek óta nem csatlakoznak a gazdasági szervezetek. A külföldi tőke alig mutat érdeklődést e térség iránt. A gazdaság fejletlensége ugyanakkor nem teszi lehetővé a szolgáltatások széleskörű térhódítását, így az még az öngondoskodásra sem ad sok lehetőséget. A szakképzettséggel, illetve önálló döntési képességgel nem rendelkező, nagyfokú önállótlanossággal és maximális kiszolgáltatottsággal jellemezhető álláskereső többsége életkora, iskolai végzettsége, hitelhez jutási és vállalkozói képessége alapján nem tud önállóan gondoskodni magáról és családjáról.

A befektetők távolmaradását erősíti a nagyszámú, nemcsak képzetlen, de többségében sajnos motiválatlan álláskereső is, akik munkaszocializációja igen nehéz feladat. A helyzetet súlyosbítja, hogy a szakképzett munkaerő képzési és gyakorlottsági hiányosságokkal küzd, ráadásul nem a hiányszakmáknak megfelelő végzettséggel rendelkezik. Ilyen feltételek mellett a vállalkozások nem települnek e térségbe.

A mezőgazdaságnak foglalkoztatási szempontból egyre kisebb a szerepe, holott a térségben hosszú évtizedeken keresztül a mezőgazdasági tevékenység volt a meghatározó. Beigazolódni látszik, hogy a termelés gépesíttetésének fokozódása egyre inkább csökkenti az élő munkaerő felhasználását az ágazatban. A feldolgozóipart néhány kisvállalkozás, az építőipart néhány kisebb létszámú vállalkozás képviseli. A piaci viszonyok átrendeződése következtében a szolgáltatók profitérdekeltsége került előtérbe, így azokon a kistelepüléseken, ahol a forgalom nem biztosította a nyereséges üzemeltetést, a szolgáltatás csak részleges, azaz a boltok nyitvatartási idejét lecsökkentették. A periférikus elhelyezkedésű településeken multinacionális kereskedő cégek nem vetették meg lábukat. Erre a későbbiekben sincs túl nagy esély, a nagyvárosok közelsége ezt a legtöbb esetben nem indokolja. A kereskedelmi vállalkozások csekély munkaerő-igénnyel jelentkeznek, csak a fluktuáció okozta létszámkiesést pótolják. A falusi turizmus „megizmosodását” a programok hiánya mellett az is gátolja, hogy a települések önkormányzatai forráshiányosak, többségük a lakókörnyezetét nem tudja olyan színvonalra fejleszteni, amely a vendégek számára azt vonzóvá tenné.

A megújulás képessége szempontjából tehát bizonyos értelemben hasonló a helyzet a határ mindkét oldalán fekvő kistérségekben. A tőke, így a fejlesztési saját források csaknem teljes hiánya az életképes gazdasági szereplők hiányát eredményezi. Kisvállalkozások sora szűnik meg, ugyanakkor a változásokat, összefogást gátló atomizálódás, a fejletlen kooperációs készségek nagyon gyenge kapcsolati hálót, az együttműködés és tapasztalatátadás hiányát adja. Az amúgy is fejletlen, szűk belső piac, a fizetőképes kereslet hiánya, a fejletlen infrastruktúra, valamint az alacsony iskolázottság (a felsőfokú végzettség szinte teljes hiánya, középiskolai szinten elsősorban csak szakmunkás képesítés) még az öngondoskodás lehetőségét sem teremti meg. A már meglévő vállalkozások nem tudják érdemben növelni munkavállalóik létszámát, új, életképes kezdeményezések – a fentiek, valamint a fejletlen infrastruktúra, továbbá az ipari parkok hiánya miatt – pedig csekély számban jönnek létre.

1. ábra. A munkanélküliségi ráta térbeli alakulása

A 2005 és 2012 között megvalósult *Interreg*- és *IPA*-programok főbb tapasztalatai

Az *Interreg III. (A)* legfőbb célkitűzése a társadalmi-gazdasági centrumok határon átnyúló és fenntartható regionális fejlesztésének közös stratégiáin alapuló támogatása volt. Ez esetben a határon átvélő együttműködések legalkalmasabb térszínének a *NUTS III* bizonyult.

Ugyanakkor, az előcsatlakozási támogatási eszköz (IPA) a csatlakozási folyamatban részt vevő országoknak nyújt segítséget 2007 és 2013 között. Fő célkitűzése, hogy egységes keretbe foglalva elősegítse a támogatások hatékonyságának növelését, az intézményi kapacitások erősítését, a határon átnyúló kooperációt, a társadalmi-gazdasági fejlődést és a vidékfejlesztést. Az előcsatlakozási támogatás nyilvánvalóan hozzájárul a tagjelöltek és a lehetséges pályázók stabilizációjához és csatlakozási folyamatához, figyelembe véve azok specifikus adottságait.

Határon átnyúló gyógynövény gyűjtő-termelő-feldolgozó-értékesítő hálózat a határmenti térség gazdaságának fejlesztése érdekében

A projekt a *Szlovénia–Magyarország–Horvátország Szomszédsági Programban*, az Európai Unió és a Magyar Köztársaság társfinanszírozásával valósult meg. A projekt a határ menti gazdasági térség kialakítása érdekében fogalmazódott meg. A megelőző kutatások alapján a legjobb alternatív jövedelemszerzési, munkahely-teremtési lehetőségeket a térségben az agrárintegrációs programok jelentik. A cél ezért egy olyan önfenntartó gyógynövénybegyűjtő, -termelő és -felvásárló klaszter kiépítése volt, amely munkát, megélhetési lehetőséget biztosít a hátrányos gazdasági térségekben élő vidéki emberek számára. Cél volt továbbá egy gazdaságfejlesztési, agrárintegrációt elősegítő modell kialakítása, és későbbiekben e modell átültetése a gazdaság más területeire is. A horvát oldali határ menti térség hasonló problémái és adottságai miatt a projektben való részvétel és ennek eredményei hasznos tapasztalatokat szolgáltatnak egy hasonló horvátországi program megvalósításához, a modell teljes körű vagy részleges adaptálásához. A *Herbal Network* projekt magyar–horvát együttműködéssel valósult meg. Horvát oldalról az Eszék-Baranya Megyei Munkaügyi Központ a projekt szakmai partnere, akik a Magyarországon megvalósuló projekt tapasztalatai alapján, horvát oldalon egy hasonló projektet kívántak megvalósítani. Az Eszéki és Baranya Megyei Munkaügyi Központ hosszú távú együttműködését egy 2004-ben aláírt megállapodásban rögzítették. A két munkaügyi központ a *Herbal Network* projekt után már egy újabb közös pályázatot is benyújtott.

A projekt egy határ menti mezőgazdasági klaszter létrehozásával nagyszámú munkahelyet (kb. 200 fő) teremt a térségben. A horvát oldal hasonló gondokkal küzd a határ mellett. Mivel természeti adottságaik hasonlóak, a projekt példaértékű lehet a horvát oldal számára, az itt megszerzett tapasztalatokat a Horvát Munkaügyi Központ a határ másik oldalán kamatoztatja. Jelenleg mindkét oldalon folyik a gyógynövények korlátozott mértékű termelése és gyűjtése, valamint korlátozott számban vannak a feldolgozásra, értékesítésre szakosodott vállalkozások. A későbbiekben kialakulhat egy integrált horvát–magyar beszállítói, felvásárlói és feldolgozó hálózat, mely közösen felléphet az exportpiacon.

A közös strukturált információáramlással a begyűjtés menete a kereslethez igazítható, és a szezonális bevételkiesés minimalizálható. Nagyobb mozgásteret jelent a felvásárlók számára a másik országban termő fajok kínálata (pl. medvehagyma, kálmosgyökér). Ezentúl a tapasztalatcsere a hálózat több szintjén és tevékenységi területén is megvalósul: a munkaügyi központok intézményrendszerének működésénél, a pályázati menedzsment területén – hiszen az érintett horvát szervezetek még nem valósítottak meg hasonló komplex pályázati projektet –, figyelembe véve a két országbeli vállalkozók eltérő értékesítési, piaci működését.

A nyugat-európai piac megköveteli a begyűjtött növények és a termékek beminősítését (pl. vegyszermentesség, hatóanyag tartalom), főleg a biotermékek esetén. A projekt keretében a PTE-n üzembe helyezték azokat a berendezéseket, melyek kiegészülve a már a térségünkben másutt működő berendezésekkel biztosítják a teljes körű bevizsgálás lehetőségét. A műszer könnyen elérhető és igénybe vehető a horvát oldali termelők számára, s így a minősítés segítségével mindkét ország termelői, feldolgozó magassabb árat érhetnek el a közös exportpiacon. A projekt operatív céljai az alábbiak voltak:

Képzéssel a minőségi (pannon) falusi turizmusért

A projekt átfogó célja a munkaerő szaktudásának fejlesztése volt a határ menti régióban (a továbbiakban: „Pannon régióban”) a falusi vendéglátóhelyek körében. A projekt cél ezen szolgáltatók számára egy a határokon átnyúló, a Pannon régió adottságaihoz igazodó régióspecifikus képzési program kialakítása és lebonyolítása volt. A projekt eredménye egy újonnan kifejlesztett közös horvát–magyar tananyag, mely a *„European Curriculum for Training in Rural Tourism”* ajánláshoz igazodik és 10 modulból áll. A projekt közvetett célcsoportját a Pannon régió falusi és tanyasi vendéglátóhelyeinek tulajdonosai (falusi turizmus szolgáltatók), illetve a turisták alkották, közvetlen célcsoportjai pedig a képzésünkön résztvevő falusi turizmus szolgáltatók voltak. A tananyag segítségével a célcsoport fejlesztheti szolgáltatási színvonalát, illetve új falusi vendéglátóhelyek elindítása is könnyebb.

„Együttműködés határok nélkül” Magyar–Horvát Foglalkoztatáspolitikai Szakértői Akadémia (2010–2011)

A Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ 3 különböző témakörben pályázott és nyert el támogatást, amelyek közül kettőben vezető kedvezményezettként vesz részt (ezek: *„Együttműködés határok nélkül” Magyar–Horvát Foglalkoztatáspolitikai Szakértői Akadémia*, valamint *„Tanulás és munka”* pályaválasztási, pályakorrekciós projekt), egyben pedig konzorciumi partnerként (*„Munka és egészség”* foglalkozás-egészségügyi projekt, kutatással, fejlesztéssel, innovációval). A pályázatok támogatásban részesítését a többéves, csaknem egy évtizedes múltra visszavezethető horvát–magyar munkaügyi kapcsolatok tették lehetővé. Az első, formalizált együttműködés a Baranya Megyei és az Eszéki Munkaügyi Központ között jött létre 2001-ben, melyet két évvel később követett a Somogy megyei, illetve a viroviticei munkaügyi szervezetek közti megállapodás. A szervezet régiós átalakulása után azonnal, 2007-ben regionális szintre emelték az együttműködést.

A Baranya–Eszék-Baranya, a Somogy –Verőce és a Zala–Muraköz–Varasd kapcsolatrendszer más-más problémák mentén, más-más motivációkkal alakult az elmúlt 10 évben. A baranyai és somogyi kapcsolatok egyrészt konkrét, kishatár menti együttműködések támogatását jelentették, másrészt több uniós finanszírozású projekt megvalósításában is testet öltöttek. Az *Interreg-program* támogatásával két sikeres projektet valósítottak meg (lásd fentebb), az egyiket a *Herbal Network*, a másikat a *Pannonian Tourism* keretében, így már tapasztalatokat szereztek a közös programmegvalósításból. A *Pannonian Tourism* (2008 februárjában zárult) célja a Pannon régió adottságaihoz igazodó képzési program kialakítása és lebonyolítása a falusi turizmus szolgáltatási színvonalának növelése érdekében. A Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ (DDRMK) mellett a Nyugat-dunántúli Regionális Munkaügyi Központnak is számos tapasztalata van a határ menti együttműködésben. A Zala–Muraköz–Varasd közötti kapcsolatrendszer a közös foglalkoztatási problémák feltárására és együttes kezelésére törekedett. Így zajlott az általános problémafeltárás jegyében 2004-ben az *I. Magyar–Horvát Foglalkoztatási Konferencia* Nagykanizsán, majd a második ilyen tanácskozás 2006-ban Zalakaroson, ahol már konkrét témáról, a tranzitfoglalkoztatás lehetőségeiről és gyakorlatáról cseréltek eszmét a résztvevők. A második konferencia nyitva hagyta az intézményes együttműködés kérdését, amelynek megoldását egy létrehozandó Szakértői Akadémia kompetenciájába utalta.

Az együttműködés szintje valószínűsíti, hogy a határrégióban még jelentős, kihasználatlan üzleti és munkaerő-piaci együttműködési potenciál van, mindezek mellett

az együttműködések esetiek, nincs intézményesült kapcsolatrendszer sem az állami szervek, sem a munkáltatók, sem a szociális partnerek között. A határ mentén várhatóan változni fog a foglalkoztatáspolitikai helyzet, az erre való felkészülésre adott lehetőséget ez a projekt. A gyakorlati együttműködést a szakértők együttműködésével kell elkezdni, ezért hozták létre a Szakértői Akadémiát.

A projekt általános célja egy határ menti, magyar–horvát integrált munkaerőpiac támogatása. A Szakértői Akadémia létrehozásával rövidtávon megeremthető az intézményes együttműködés, hosszú távon mód nyílik a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszer alkalmazásának összevetésére, lehetőség szerinti összehangolására, a közös projekttervezésre és projektgenerálásra foglalkoztatáspolitikai tartalommal, ennek eredményeképpen a gazdaság teljesítőképessége új lendületet kap a szervezeti tudás átadása, illetőleg az egymástól való tanulás által.

Az Akadémia szakértői műhelyekben vizsgálta az együttműködés egyes lehetséges terepeit, 8 workshop és 3 *Foglalkoztatáspolitikai Konferencia* keretében végezte munkáját. A szakmai műhelyek szakértői összefoglaló tanulmányok formájában rögzítették az egyes workshopok és a konferencia eredményeit. A projekt keretében létrehozták a *Virtuális Akadémiát*, ahol a szakértői tanulmányok publikálásán túl alkalom nyílt a szakértők akár online munkájára. Egy ily módon létrehozott közös infokommunikációs bázis szintén célja volt a projektnek.

Közvetlen célcsoportként jelölték meg a munkaügyi szervezetek foglalkoztatáspolitikai szakértőit, a munkáltatói szervezetek tisztségviselőit, a szociális partnerek képviselőit, a munkaerő-piaci szolgáltatást végző civil és nonprofit szervezetek vezetőit. A felsoroltak közvetlenül megismerték az egyes területeken alkalmazandó módszereket és jó gyakorlatokat. Képesek ezek disszeminálására és multiplikátor hatásuk lesz a térségben. Közvetett célcsoportok a munkaügyi szervezetek és a munkaerő-piaci szolgáltatást végző civil és nonprofit szervezetek munkatársai, a határ menti térség regisztrált álláskeresői, a határ mentén működő felnőttképző intézmények és nonprofit szervezetek, illetve a hiányszakmák miatt foglalkoztatási gondokkal küzdő munkáltatók.

A projekt tevékenységeit egy kéttengelyű együttműködési szinten, azonos arányban valósították meg a határ magyar és horvát oldalán a Pécs–Eszék; valamint a Zalaegerszeg–Csáktornya tengelyeken. A program eredményes megvalósításától azt várták, hogy a projekt hatására a projektpartnereken kívül a foglalkoztatáspolitikával foglalkozó civil és nonprofit szervezetek és az önkormányzatok, kamarák, szociális partnerek és munkáltatók között megindul először egy szakértői szintű, később pedig megvalósítói szintű kommunikáció és együttgondolkodás. Ez gyakorlatilag a közös munkaerőigény-felmérést, közös képzési, átképzési programok indítását, közös projekttervezési gyakorlat megvalósulását jelenti.

Az IPA „Tanulás és munka” magyar–horvát határ menti együttműködésben (2007-2011)

A projekt célja egy hatékonyabb és kiegyensúlyozottabb munkaerőpiac fejlesztése a határ menti régiókban, Magyarországon és Horvátországban, az oktatási és más intézmények között létrejövő együttműködés kialakításával. A projekt a célcsoport számára olyan programokat biztosít (pályaválasztási rendezvények, cserediák program, hátrányos helyzetű fiatalok pályaválasztási tábora), amelyek a jövőbeni munkaerő-piaci pozíciójuk erősödését segítik. A határon átnyúló közös munka során a képzési, pályaválasztási rendszerek és módszerek legjobb gyakorlatainak cseréje, a tanintézetek közötti együttműködések kialakítása, a hálózatépítés is közvetlenül megjelenik. A projekt közvetlen célcsoportja a magyar és horvát iskolarendszerben tanuló, pályaválasztás előtt

álló fiatalok. A program különböző elemei ezen célcsoport pályaválasztását segítik elő, az iskolák és a munkaügyi szervezet közötti együttműködés kialakításával, a rendezvényekkel és a legjobb gyakorlatok átvételével, a két országban alkalmazott egyedi módszerek átadásával. A célcsoporton belül a hátrányos helyzetű fiatalok kiemelt haszonélvezői a projektnek.

Az együttműködések átfogó értékelése

A magyar–horvát munkaerő-piaci együttműködések, ha nem is mérhető, számszerűsíthető azok hatása a munkanélküliség alakulására, mindenképpen fontos lépést jelentenek akár a pályaválasztási tanácsadás, akár a képzés vagy a konkrét munkavégzés révén a jövedelemszerző tevékenység bővítése irányába.

A gyógynövény-gyűjtő-termelő-feldolgozó-értékesítő hálózattal kapcsolatban alapvető és logikus feltevés volt, hogy a rendszer akkor működőképes, ha van, aki informálja a gyűjtőket az igényekről. A piaci információk szükségessége miatt szervezték meg azt az integrátori hálózatot, amely a nagykereskedői szintet jelenti, és amely a feldolgozóüzem és a termelő közé lép be. A program tükörprogramként működött, míg Magyarországon az Ormánságban, Horvátországban ettől különválasztva, de hasonlóan valósították meg.

A magyar oldalon a Schmidt und Co. Gyógy- és Fűszernövény Kereskedelmi Kft. baksai gyógynövényüzeme családi vállalkozásként 1997 óta foglalkozik gyógy- és fűszernövények termesztésével, gyűjtésével, felvásárlásával, elsődleges feldolgozásával, kereskedelmével. Az ormánsági terület kiválasztása a munkaerő-piaci szempontokon túl több aspektusból is előnyös. A vadon előforduló több mint száz gyógy- és fűszernövény nem szennyezett, ugyanakkor jó termőhelyi adottságokkal rendelkező területről származik. A munkaerő-igényes gyűjtő tevékenységre – ahol egyébként más munkalehetőség nincs – óriási igény mutatkozik. A feldolgozás a hazai népgyógyászat tapasztalatait és a legújabb szakirodalmi forrásmunkákat felhasználó kutató-fejlesztő tevékenységgel egészül ki a Pécsi Tudományegyetem Növényteni és Farmakognóziai Tanszékeinek részvételével. A továbbfejlődés lehetősége is adott, a térségben szárítók üzembe helyezésével, ha jelentős jövedelemtermelés nem is érhető el, megtakarítás és életminőség-javulás mindenképp. Az együttműködés ebben a szakaszban a tapasztalatok átadásában öltött testet.

A megvalósítás során számos eltérés volt megfigyelhető a határ két oldalán. A különbségek történelmi és kulturális okokra is visszavezethetőek, amelyek a sikerességet is alapvetően befolyásolták. Horvátországban a mezőgazdaság szocialista átalakítása során nem volt olyan erős az iparosítási kényszerrel párosuló termelőszövetkezeti átalakítás, így a családi gazdaságok kialakulásának a feltételei is adottak voltak. Ugyanakkor a földművelés nagyobb mértékű megbecsülése, a rugalmasabb szabályozási háttér miatt a horvát oldalon a program is sikeresebb lehetett, az intenzíven beinduló önszerveződés klaszter létrehozására is irányult, amelynek célja többek között feldolgozó-, szárító-, sajtológépek üzembe helyezése. Az őstermelőkkel kapcsolatos szabályozás, valamint a magyar munkaerő-piaci szervezet akkor aktuálissá váló területi átszervezéséből adódó változások az integrátori hálózat szakmai, tanácsadói koordinálására irányuló tervek elé akadályokat gördítettek. A magyar program sikeressége az eredeti célkitűzések szempontjából is megkérdőjelezhető. Ezek a célok ormánsági munkanélküliek tömegeinek hosszú távú, bár relatíve szerény jövedelemszerző tevékenységének biztosítására irányultak. Ma már inkább csak gyógynövény-termeléssel foglalkoznak. A sikeresebb programhoz minden bizonnyal

hosszabb időtartamú, időbeni csúszásoktól mentes projektre lett volna szükség, így a képzések sem a téli időszakra estek volna. A tevékenység jövedelemtermelő képességét az is erőteljesen befolyásolja, hogy a növényeket egy-másfél évtizede változatlan áron vásárolják fel.

A szakmai együttműködésre, a pályaválasztási rendezvények szervezésére, valamint a közös tananyagfejlesztésre irányuló programok ugyanakkor mindkét oldal számára maradéktalanul sikeresnek mondhatók. Ezen programok közvetett munkaerő-piaci hatásai sem mérhetők, ugyanakkor az egy év alatt a rendezvényeket látogató 15 000 regisztrált résztvevői létszám magáért beszél. A *Pannonian Tourism* programban az egyeztetések előtti magyar elképzelés egy, a Dráva-menti térség turisztikai vonzerejének fokozását, a fogadóképességet bővítő komplex turisztikai termékcsomag kialakítására irányult, azonban, mivel a horvát oldalon számos családi kisüzem foglalkozik vendéglátással, illetve kapcsolja össze a háztáji termelést a szállásadással, a közös célkitűzés a falusi vendéglátáshoz kapcsolódó tananyagfejlesztés lett. A jól hasznosítható, előadásokat, illusztrációkat is tartalmazó, interneten is elérhető tananyag Magyarországon az OKJ-s képzés mellett kiegészítésként használható.

Következtetések

Összességében elmondható, hogy az együttműködési programok anyagi forrásigényes elemei addig működtek, amíg azokat finanszírozták. Ezen esetekben a programok zárása egyben azok fenntartását is megakadályozta. A nem finanszírozás-igényes programok, amennyiben helyi igény is mutatkozott – tehát nem hibás feltevésen alapultak, illetve alapvető változások nem következtek be –, hosszú távon fenntarthatónak bizonyultak. A fentiekben túl a határon átnyúló programok megvalósítását nehezítették a jogi, szabályozási háttér nehézségei, a szemléletbeli problémák, az egyes tevékenységekhez fűződő hagyományok hiánya, valamint a projektek időbeni csúszásai is. A fenntarthatóságot nehezítő további tényező még az egymásnak feszülő érdekek miatt a programokban megjelenő üzleti, forprofit relációk partnerséggé konvertálása.

Ugyanakkor a horvát-magyar együttműködés minden esetben kiválóan, zökkenőmentesen működött, amely annak is köszönhető, hogy a kooperáló térségek hasonló munkaerő-piaci problémákkal, hasonló módszerekkel küzdenek, még a projektbeszámolók, értékelések is hasonló eredményre jutottak. A horvát partnerek minden esetben rugalmasságról tettek bizonyosságot, kreatív hozzáállásuk talán a kevesebb adminisztratív korlátnak és jogszabályi béklyónak, így egy rugalmasabb munkaerő-piaci szervezeti háttérnek is köszönhető. A kapcsolatok, együttműködések fenntartása, bővítése tehát Horvátország európai uniós csatlakozását követően is indokolt, akik saját útjukat járva, de a magyar uniós tapasztalatokat is átvéve stabilizálhatják leghátrányosabb térségeik munkaerő-piaci helyzetét.

Irodalom

- Jessop, B. (1995). *Regional Economic Blocs, Cross-Border Cooperation, and Local Economic Strategies in Post-Socialism: Politics, Policies and Prospects*. *American Behavioral Scientist* 38 (5): 674-715.
- Perkmann, M. (2003). Cross-Border Regions in Europe: Significance and Drivers of Regional Cross-Border Co-Operation. *European Urban and Regional Studies* 10: 153-171.

- Dokic, I. et al. (2006). Croatian experiences in establishing new modes of governance through the EU Neighbourhood Programme Slovenia-Hungary-Croatia. *World Planning Schools Congress 2006, Mexico City*.
- Sodupe, K. (1999). The European Union and Interregional Cooperation. *Regional and Federal Studies* 9 (1).
- Rechnitzer, J. (1999). Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Nárai, M. & Rechnitzer, J. (szerk.): *Elválaszt és összeköt - a határ*. Pécs – Győr: MTA RKK.
- Rechnitzer, J. (2001). A határ menti regionális együttműködés sajátosságai és a fejlesztés lehetséges irányai. *Pro Minoritate* (Nyár).
- Tésits, R. & Alpek, B. L. (2012). *Labour market needs assessment of the Hungarian-Croatian border region*. Pécs: Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont Szolgáltató Nonprofit Kft.